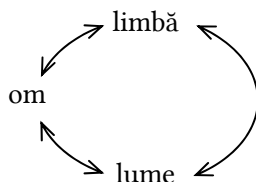


INTRODUCERE

Poate fi pusă opera lui Dumitru Irimia sub un singur nume? Dacă ne referim la dominantă a operei sale, da. Limba română. La aceasta se adaugă o anumită predilecție pentru limba și cultura italiană, așa cum se poate observa din studiile de italianistică, precum și din dese raportări la limba italiană în studiile de limba română. Limba română ca dominantă a operei lui Dumitru Irimia trebuie percepută din perspectiva triadică ce decurge din raporturile definitorii în care e situată aceasta, așa cum apare prezentată constant în lucrările sale cu caracter general¹, reprezentată grafic astfel:



Recunoaștem în această reprezentare conceptul logosului grecesc², cu deosebirea că între cele trei entități nu este presupus un raport de echivalență, conform percepției anticilor, ci un raport ce ilustrează coparticiparea lor în actul comunicării: omul exprimă prin limbă realitatea/lumea pe care el o percepe/cunoaște. Perspectiva triadică ce corespunde acestei reprezentări rezultă din orientarea procesului de comunicare spre una dintre aceste entități în actul de comunicare: 1) limba în ipostaza comună, *obiectivă*, unde aceasta (limba/codul) se impune și îi impune subiectului vorbitor (omul) lumea prin primatul funcției denominative; 2) limba în ipostaza *subiectivă*, unde omul (subiectul vorbitor ca individ) intervine cu un punct de vedere propriu asupra realității, potrivit unei cunoașteri individuale, cu repercusiuni la nivelul limbii, ceea ce are ca rezultat o cunoaștere a lumii și o exprimare subiectivate; 3) limba în ipostaza *creatoare*, unde aceasta se sustrage (este sustrasă de eul creator) funcției denominative primare, reorganizându-se la nivel formal și conceptual și întemeind o lume nouă, un univers poetic autonom. Primei ipostaze îi corespunde studiul funcționalității limbii, adică gramatica, celei de-a doua ipostaze îi corespunde studiul expresivității limbii, adică stilistica, iar celei din urmă ipostaze îi corespunde studiul creativității limbii, al limbajului poetic, adică poetica.

¹ Cf. în special primele articole ale prezentului volum sau *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000³, p. 15, de unde a fost preluată și imaginea grafică pentru reprezentarea acestor raporturi.

² Reprezentată în chiar aceiași termeni, adică *limbă – gândire – lume*, în *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, p. 5, 7.

Dumitru Irimia s-a dedicat limbii române, înțeleasă din această perspectivă triadică. Opera sa cuprinde cele trei dimensiuni definitorii: gramatica, stilistica și poezia, această din urmă dimensiune fiind reprezentată îndeosebi prin aplecarea către creația lirică eminesciană.

Studiile sale de limbă pot fi considerate treapta către cele de stilistică, așa cum cele de stilistică pot fi considerate treapta către studiile eminesciene, conform unei ierarhii implicite, adică de la nivelul comunicativ al limbii la cel expresiv, apoi la cel poetic. Studiile din prezentul volum au un statut de bază în două planuri: cel deja prezentat, al nivelurilor limbii, și un al doilea, natural, ca reprezentare a stadiului inițial, detaliat al analizei și interpretării problemelor de gramatică, ca demers pentru *Gramatica limbii române*.

Studiile relevante în ceea ce privește primul plan sînt cele din secțiunile I și a IV-a.

Studiile din prima secțiune abordează aceste raporturi esențiale la nivelul general al unei limbi, ilustrate prin limba română, adesea în comparație cu italiana. Astfel, limba nu este doar o reprezentare a lumii, ci și reflectarea raportului cu lumea al eului național, îl îndrumă pe vorbitor către o viziune specifică asupra lumii și instituie un mod de a fi în lume. De asemenea, limba oferă o anumită deschidere față de lume atît prin sistemul morfo-sintactic (cazul, vezi exemplul cuvîntului compus: *floarea-soarelui*, implicațiile genului gramatical etc.), cît și printr-o memorie a devenirii cuvintelor, ce păstrează viziuni latente specifice, avînd astfel statutul de predicate de ordin istoric (*țară* < lat. *terra*, *frumos* < lat. *formosus* etc.). Posibilitatea inovării la nivelul limbii, cu implicații la nivelul reprezentării lumii, este prezentată și în cadrul limitelor ce rezultă din dihotomia individual–supraindividual, în planul cunoașterii și al comunicării la nivelurile empiric, științific și poetic. Componenta materială/fizică (materializabilă) a limbii este și ea analizată prin prisma dihotomiei fizic (material) – psihic (ideal), dihotomia de bază a viziunii dualiste asupra limbii de la A. Philippide.

În studiile din secțiunea a IV-a entitățile coparticipante la actul comunicării primesc un grad de particularizare. Limba română nu mai are statutul de caz particular pentru a ilustra generalitatea raporturilor dintre om, limbă și lume, ci devine obiectul individual al analizei, împreună cu implicațiile la nivelul raporturilor cu celelalte două entități, care, și ele, prin individualizarea limbii, capătă nuanțele contextualizării limbii române în coordonatele cultural-istorice actuale. Concret, este vorba despre consecințele profunde la nivelul eului național – istoric și transistoric – în urma falsificării statutului limbii române în Basarabia, precum și al istoriei Basarabiei. Prin falsificarea identității limbii române în Basarabia i se neagă modul specific de percepere a lumii, iar o dată cu aceasta se încearcă negarea eului național, a identității naționale a românilor din Basarabia. Limba este adăpost al ființei naționale, atît din perspectiva raportului cu istoria (istoria unei limbi reflectă istoria unui popor), cît și din

perspectiva raportului cu lumea (o limbă reflectă o cunoaștere/înțelegere specifică a lumii). Primului raport îi corespunde o identitate lingvistică, care îi conferă eului statutul de ființă istorică. Celui de-al doilea raport îi corespunde o identitate stilistică, care îi conferă eului statutul de ființă în lume, dincolo de determinările de ordin istoric. Aceste două compliniri ale identității sînt dislocate în cazul românilor din Basarabia prin falsificarea realității (istoria) și a statutului limbii române (numită limbă moldovenească). Conștiința unei origini comune și a unei singure limbi a tuturor românilor, indiferent de regiune geografică sau moment al istoriei, este mărturia unei identități naționale, adică un mod propriu de percepere a lumii, reflectat în dimensiunea stilistică a limbii și în dimensiunea poetică a limbii, concretizată în literatură. Dumitru Irimia pune în evidență aceste „adevăruri axiomatice” prin analiza limbii române în registrele corespunzătoare perspectivei triadice amintite: registrul obiectiv (lingvistic), registrul subiectiv (stilistic) și registrul creativ (poetic), prin mărcile individualizatoare ale limbii și literaturii române de dincoace și de dincolo de Prut.

Studiile cu statut de bază în cel de-al doilea plan, analizele premergătoare *Gramaticii limbii române*, sînt reunite în secțiunea a II-a. Articolele de gramatică reflectă cel mai fidel gândirea critică a lui Dumitru Irimia. Spre deosebire de domeniul stilisticii și poeticii, în gramatică există o tradiție cu un trecut mult mai complex și mai multe direcții de abordare, la care se adaugă și problema normei (cea prescriptivă), lucruri în fața cărora gramaticianul trebuie să așeze cu atenție limba, astfel încît interpretarea să fie cît mai aproape de realitatea limbii și, în același timp, să reflecte o coerență generală, care este propriu-zis marca autorului, indiciul unei treceri a întregii problematice prin propria gândire. În chiar primele rînduri ale studiului ce deschide secțiunea dedicată gramaticii este precizată cu claritate necesitatea naturală a propriei concepții în cercetarea științifică: „Nimic mai firesc decît ca o cercetare lingvistică, asemeni oricărui alt studiu, să-și aibă întemeierea în propria concepție, ba aceasta e chiar condiția fundamentală a cercetării științifice” (vezi *infra*).

Trebuie subliniat că studiile de gramatică propriu-zise ale lui Dumitru Irimia nu au caracter prescriptiv, ci sînt descriptive și interpretative. Obiectivul urmărit este înțelegerea sistemului gramatical al limbii, adică o aprofundare a raportului om – limbă (și, implicit, lume). Așa se explică atenția acordată prin articole speciale unor lingviști a căror percepție asupra gramaticii nu este izolată de celelalte niveluri ale limbii și care nici nu sînt cunoscuți ca gramaticieni: A. Philippide (autor al unei *Gramatici elementare a limbii române*, dar și teoretician al gramaticii în alte lucrări, în special în *Principii de istoria limbii*) și Sextil Pușcariu („lingvist dublat de stilist”). De asemenea, preeminența concepției proprii nu presupune nicidecum ignorarea tradiției, ci o analiză temeinică și o recuperare a acesteia, așa cum o arată toate dezbaterile din studiile sale. Ilustrativ în acest sens este studiul dedicat raportului verb – predicat, care

este, în același timp, și o reactualizare a contribuției lui Timotei Cipariu în această chestiune.

Acestea sînt coordonatele de ordin general care au condus la interpretările ce-i conferă un loc bine conturat, dar și bine argumentat, în gramatografia românească. Dacă ar fi să indicăm trăsătura caracteristică a gramaticii sale, aceasta ar fi primatul funcției în analiza textului, indiferent de faptul că este îndeplinită prin ceea ce gramatica tradițională numește „parte de vorbire” ori printr-o structură complexă sau chiar dublă. În studiile reunite în acest volum se regăsesc cîteva analize detaliate, în care se poate urmări întreaga argumentație pentru interpretările originale în privința diatezei – o dată în analiza funcției morfemului *se*, care conduce la adăugarea diatezei reciproce la cele trei admise în general, și o dată în statuarea diatezei dinamice și a celei impersonale în studiul „Diateza dinamică” –, în privința conținutului lexical și, implicit, a predicativității semiauxiliarelor, în privința raportului de coordonare adversativă – în cadrul căreia se disociază coordonarea opozitivă –, în privința realizării funcțiilor în propozițiile complexe prin structuri predicative la un grad secund sau ca dublă realizare, inclusiv în cazul predicatului, precum și în privința formei de genitiv a pronumelor personale de persoana I și a II-a.

Problematica ortografiei intră și ea în acest context, cel puțin prin faptul că aceasta constituie tema „Cuvîntului autorului” din *Gramatica limbii române*. Discutarea ortografiei oficiale trebuie înțeleasă prin raportare la argumentele ce au stat la baza deciziei Academiei Române din 1993, și nu prin raportare la decizia însăși.

Din textele dedicate lingviștilor G. Ivănescu și Eugen Coșeriu și din prezentarea schimbului epistolar între Matteo Bartoli, Nicolae Cartoian și Sextil Pușcariu, cuprinse în secțiunea „Oameni și cărți”, transpar considerația pentru contribuția lor în domeniul lingvisticii, precum și sentimentul apartenenței la un univers comun al cercetării lingvistice. În recenziile din partea a doua a secțiunii se observă aceeași preocupare constantă pentru o perspectivă integrală și pentru o metodă adecvată în cercetarea lingvistică, preocupări ce-i conferă un loc bine determinat în lingvistica românească.

Dinu Moscal